

expertise

Praktisch visieblad voor hoger onderwijs

jaargang 5 | september 2011 | 7

Pieter Mostert

101 things I learned in the
school of education

Martin Wiersma

Over het beoordelen van afstuderen:
kaders, criteria en de praktijk

Patricia Claessen

Subsidiecoördinatie in het onderwijs

**Peter Kwikkers in gesprek
met Anne-Wil Lucas
en Jasper van Dijk**

In dit nummer

Pagina 4

101 Things I learned in the school of education

Pagina 7

Van waarnemen naar waarmaken

Pagina 10

Subsidiecoördinatie in het onderwijs

Pagina 12

In gesprek met Anne-Wil Lucas en Jasper van Dijk

Pagina 24

Over het beoordelen van afstuderen: kaders, criteria en de praktijk

Pagina 27

Vorming: een ouderwets eigentijds begrip

Pagina 28

Kritische bijdrage aan de strategie van het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek

Colofon

Over Expertise

Al jaren horen we geluiden uit het hoger-onderwijsveld dat er behoefte is aan één platform voor uitwisseling van kennis, ervaring, ideeën en methodieken. Die functie gaan we met Expertise, praktisch visieblad voor hoger onderwijs, vervullen. We willen een mooi blad maken dat er toe doet door mensen aan het woord te laten die met belangrijke initiatieven bezig zijn, die ergens over nagedacht hebben en met hun inzichten de wereld verder helpen. Met ander nieuws dan het gangbare, met interessante visies, filosofisch getinte artikelen en inspirerende verhalen van mensen die het hoger onderwijs kennen en met commentaren op actuele ontwikkelingen. Een blad met de eigen wijsheid van de doelgroep: iedereen die betrokken is bij hoger onderwijs. Dat blad willen we graag verder vormgeven. Want per slot van rekening zijn de 'klanten en resultaten' van het hoger onderwijs de toekomst van ons allemaal!

Als abonnee ontvangt u Expertise iedere maand (behalve in juli en augustus) in druk. Daarnaast kunt u zich abonneren op de digitale nieuwsbrief en op www.expertisevisieblad.nl blogs en andere bijdragen lezen. Via Twitter volgt u ons onder ExpertiseHO.

Hoofredactie

Mr. Francine ten Hoedt-van Rintel MA
Francine@expertisevisieblad.nl

Webredactie

Laura ten Hoedt BMT
Laura@expertisevisieblad.nl

Redactie

- Prof. dr. Theo Bastiaens, hoogleraar Open Universiteit en directeur Institut für Mediendidaktiek
- Pim Breebaart, wrmd. voorzitter CvB Stenden hogeschool
- Dr. Ton Bruining, adviseur KPC groep
- Prof. dr. Willem Gijssels, Department of Educational Research and Development, Universiteit Maastricht
- Arne Horst, beleidsadviseur Onderwijs en ICT Inholland
- Mr. Peter Kwikkers, TriasNet consultants
- Dr. F. Meijers, Haagse Hogeschool
- Dr. Pieter Mostert, BEAS BV
- Drs. Maarten Schoon, senior adviseur BMC
- Prof. dr. Mien Segers, Universiteit Maastricht
- Drs. Theodor van der Velde, directeur Saxion Centrum voor Innovatie en Ondernemerschap

Uitgever

Mathieu Moons
Mathieu@expertisevisieblad.nl

Vormgeving

Mevrouw Lynch, Eindhoven

Druk

Artemis Printing, Eindhoven

Abonnementen

U kunt zich op Expertise abonneren door te mailen naar administratie@expertisevisieblad.nl. Prijzen: printversie: € 195,- excl. btw per jaar.

Hiervoor ontvangt u: tien nummers in print, maandelijks e-zines, voordelige aanbiedingen en kortingen op evenementen en studiedagen. Pdf-versie: € 150,- excl. btw per jaar.

Hier- voor ontvangt u: tien nummers in pdf op uw mailadres, maandelijks e-zines, voordelige

aanbiedingen en kortingen op evenementen en studiedagen. Combinatieabonnement print en pdf: € 215,- excl. btw.

Studentenabonnement in pdf: € 99,- excl. btw. Opgave van

studentnummer vereist. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Opzegging kan uitsluitend schriftelijk en minimaal één maand voor verstrijken van de abonnementsperiode. Bij niet tijdige opzegging wordt het abonnement automatisch voor een jaar verlengd.

Advertenties

Reserveren via redactie@expertisevisieblad.nl. Aanleveren uiterlijk op de laatste vrijdag van de maand voor plaatsing in Expertise halverwege de maand erna, behalve in juli en augustus.

Aanlevering kopij

Aanleveren via redactie@expertisevisieblad.nl. Wij kunnen niet garanderen dat ieder idee of artikel wordt geplaatst. U ontvangt daarover zo snel mogelijk bericht.

Expertise, praktisch visieblad voor hoger onderwijs is een uitgave van

Expertise HO
Dirk Heziuslaan 3
5591 AA Heeze

redactie@expertisevisieblad.nl
pers@expertisevisieblad.nl
www.expertisevisieblad.nl
Twitter: @ExpertiseHO

ISSN 1874-5415

Over het beoordelen van afstuderenden: kaders, criteria en de praktijk

In het afgelopen voorjaar werd het hbo opgeschrikt door de berichten over het onderzoek van de inspectie bij Inholland. De schok bleef niet beperkt tot de kring van hogescholen, de media grepen het voorval aan om breed uit te pakken. De teneur was dat het kwaliteitsprobleem niet alleen aan de orde is bij Inholland, maar een algemeen probleem is van het hele hbo. Een aanleiding om eens breed de gal te spuwen over onze instellingen: ze zijn te groot, het onderwijs deugt niet en de bestuurders krijgen te veel betaald. Over die onderwerpen is veel te zeggen, maar in dit artikel wil ik me beperken tot de aanleiding: de beoordeling van opleidingen en meer specifiek de beoordeling van afstudeerwerk. Daarbij raken we aan vragen over het karakter van afstuderenden in het hbo, de rol van het afstuderen in de opleiding, de specifieke invulling van het afstuderen en de praktijk van het beoordelen. Het leidt ons tot de noodzaak van kaders én van competente beoordelaars.

De aanleiding

Op verzoek van de inspectie heeft een commissie van de NVAO een uitgebreid onderzoek gedaan naar enkele opleidingen van Inholland. Primair ging het om opleidingen die een alternatief afstudeertraject aanboden, maar als referentie zijn ook enkele reguliere opleidingen onderzocht. Het 'gerealiseerde niveau' is onderzocht door een flink aantal afstudeerverslagen opnieuw te beoordelen. Het resultaat was erg negatief: van de beoordeelde verslagen (van afgestudeerde studenten) werd bij de alternatieve trajecten ruim de helft als onvoldoende beoordeeld, van de reguliere trajecten werd bijna een kwart als onvoldoende beoordeeld. Een schok voor de opleidingen, het bestuur en de studenten van Inholland. Maar die schok werd ook gevoeld door andere hogescholen. Hoe zou een dergelijk onderzoek bij hen uitpakken?

De problematiek

De eerste vraag die hierbij opkomt is: hoe kan dat gebeuren? Een verschil van inzicht over een incidenteel afstudeerrapport kan wellicht ontstaan, maar hoe kan een commissie op zo'n grote schaal tot een

ander oordeel komen over rapporten waar waarschijnlijk meerdere docenten, een bedrijfsmentor en mogelijk nog andere externen naar hebben gekeken? Het antwoord is misschien even onluisterend als het resultaat van het onderzoek: er is geen algemeen vastgestelde norm waaraan het afstuderen van een hbo-bachelor moet voldoen.

Wel beschouwd is dat vreemd. Aan hbo-opleidingen zijn in de afgelopen eeuw een miljoen studenten beoordeeld op hun afstudeerwerk. In het afgelopen decennium is een formele accreditatie ingevoerd, waarmee inmiddels alle opleidingen zijn getoetst. Al die tijd heeft elke opleiding een eigen beoordelingssystematiek toepast. Voor dit onderzoek heeft de commissie van de NVAO echter als nog een generiek beoordelingskader opgesteld. Dat kader zal daardoor zeker afwijken van de in de beoordeelde opleidingen gebruikte kaders. Zo bezien is het niet zo vreemd dat er verschillen in oordeel ontstaan. Maar wel dat dit niet veel eerder een onderwerp van gesprek is geweest.

Ik wil zeker niet beweren dat de gesignaleerde kwaliteitsproblemen

alleen het gevolg zijn van de manier waarop getoetst is. Er is ook iets met de kwaliteit van de opleidingen aan de hand. Na de eerste ronden accreditatie heeft de NVAO het veld deoren gewassen door bij herhaling te wijzen op de 'ondraaglijke lichtheid van het hbo'. Dat heeft zeker effect gehad. De dreiging der accreditatie heeft het hbo aangezet tot flinke stappen. Tenminste het procedurele deel van de kwaliteitszorg is daarmee sterk verbeterd en, met de resultaten daarvan, de inhoud van opleidingen. De NVAO spreekt dan ook niet meer over de genoemde lichtheid. Maar wel blijft ze waarschuwen dat het totaalbeeld van de hbo-bacheloropleidingen weliswaar een basiskwaliteit laat zien, maar dat er toch te veel opleidingen krap aan de maat zijn. Het wo daarentegen scoort als geheel zonder meer goed. Uiteraard zijn er ook in het hbo vele goede en zelfs enkele excellente opleidingen. Maar deze bevindingen ondersteunen wel het algemene beeld dat het niveau van veel hbo-opleidingen omhoog moet.

Kaders en criteria

Deken van het onderzoek van de NVAO bij Inholland was de (her)beoordeling van

afstudeerwerk. Hoe wordt die beoordeling bij de opleidingen eigenlijk uitgevoerd? Enig speuren op internet levert een aanzienlijk aantal documenten op met beoordelingskaders en criteria van een veelheid aan opleidingen in hbo en wo. Enerzijds blijken die sterk te verschillen in structuur en de mate van detail. Anderzijds zien we een zekere uniformiteit in de gehanteerde criteria.

De rol van het afstuderen

Een interessant verschil bij de bestudeerde beoordelingskaders van opleidingen komt voort uit de rol van het afstuderen in het curriculum. Niet altijd is de rol optemaken uit de gevonden documenten. Waar dit wel wordt aangegeven, staat het afstuderen bijvoorbeeld beschreven als fasetoets, een meesterproef, of als een praktijkstage die een beroepsproduct oplevert. In een globale duiding van deze begrippen zien we een belangrijk verschil. Bij een fasetoets is sprake van een integrale toetsing van een deel van de studie, hier vaak het na-stage deel. In principe wordt dan getoetst op alle competenties die in deze studiefase aan de orde waren. Bij een meesterproef zijn alle competenties eerder in de opleiding verworven en beoordeeld en gaat het alleen nog om een toepassing van het geleerde in een reële praktijkcontext. Deze verschillen in de rol van het afstuderen leiden tot verschillen in de systematiek van beoordelen. Het roept ook de vraag op of het afstudeerwerk in alle gevallen evenzeer maatgevend is voor het 'gerealiseerde eindniveau' van de opleiding. In geval van een fasetoets is dat misschien aannemelijk, in andere gevallen lijkt me dat ook andere toetsen uit de eindfase van de studie daarbij een rol zouden moeten spelen. Sommige opleidingen werken daarom met een portfolio waarin studenten relevant werk bijeenbrengen. Opvallend is ook het verschil in de rol van het afstuderen tussen hbo en wo dat de overheid op haar site aangeeft.ⁱⁱⁱ In het wo bestaat de afstudeerfase uit het uitvoeren van een wetenschappelijk

onderzoek'. In het hbo echter 'uit een afstudeerstage waarbij u een praktijkopdracht uitvoert voor een organisatie. Over deze praktijkopdracht schrijft u een stageverslag'. Op grond van deze tekst mag je een flink verschil in het beoordelingskader voor hbo en wo verwachten. Daarop kom ik terug.

De gebruikte criteria

De criteria die in de bestudeerde beoordelingssystemen gebruikt worden zijn met enige goede wil in drie categorieën in te delen:

- Inhoudelijk
- Methode
- Professionaliteit

Dat is ook passend voor een hbo-bachelor: je verwacht dat die een bepaald inhoudelijk niveau heeft, dat een gestructureerde aanpak van onderzoek of ontwerp is gekozen en dat de student een professionaliteit toont die past bij een beginnend beroepsbeoefenaar. Zoals gezegd bevatten alle bestudeerde kaders elementen uit deze categorieën. Maar ze verschillen sterk in de detaillering en in het gewicht dat aan de categorieën of onderdelen daarvan wordt gegeven. Het strekt te ver voor dit artikel om op de kenmerken van al deze kaders in te gaan.^{iv} Maar twee opvallende verschillen wil ik hier bespreken.

De methode

Alle bestudeerde kaders geven aan dat een methodische aanpak van belang is. Maar ze verschillen sterk in de detaillering en het gewicht. Aan de ene kant van het spectrum bevindt zich bijvoorbeeld het kader van de NVAO.^v Daarin wordt juist deze categorie in detail uitgewerkt. Hoewel geen gewichten zijn gegeven mag je aannemen dat het een overwegende factor in de beoordeling vormt. Het andere uiterste is het kader van een opleiding waar criteria over de gehanteerde methode veel minder zijn uitgewerkt en deze categorie een gewicht van 1 punt van de 10 krijgt.

Het NVAO-kader sluit overigens goed aan bij beoordelingskaders van wo-instellingen, althans waar het gaat om de beoordeling van een *onderzoek*. Daarmee raken we aan een belangrijk punt in de ontwikkeling die het hbo in deze jaren doormaakt. Tot enkele jaren geleden werd onderzoek niet gezien als taak voor het hbo of de hbo'er. Dat is snel veranderd. Met de komst van de lectoren is het besef dat ook voor hbo-bachelors onderzoek van belang is breed doorgedrongen. De praktijk loopt daar uiteraard wat achteraan: bij veel opleidingen is onderzoek pas in de laatste jaren een expliciet onderdeel van het curriculum geworden. Het is dus maar de vraag wanneer het hbo een generatie studenten oplevert die je streng mag afrekenen op de opzet en uitvoering van een onderzoek.

Bij sommige opleidingen kunnen studenten afstuderen op een ontwerp, eventueel met implementatie. Ontwerpmethoden kennen ook een gestructureerde aanpak, maar niet precies die van onderzoek. Ook wil men dan de kwaliteit van het opgeleverde product in de beoordeling betrekken. Dat maakt de detaillering van het kader anders dan bij een onderzoek.

Professionaliteit

Een andere categorie is de professionaliteit. Daaronder heb ik criteria geschaard die gaan over 'beroepshouding', competenties, reflectie en over de kwaliteit van rapportage en presentatie. Ook hier zien we dat alle kaders zulke criteria noemen. Maar ook hier is het verschil in gewicht groot. Sommige kaders kennen 2 of 3 punten van de 10 toe aan 'beroepshouding' of 'functioneren in de organisatie'. Soms worden vooraf genoemde competenties expliciet beoordeeld, soms alleen de competenties die relevant zijn voor de opdracht. Rapportage, presentatie en verdediging maken vaak een substantieel deel van de beoordeling uit. Ook hier zien we een duidelijk andere positie bij het NVAO-

ⁱⁱⁱ www.nijksoverheid.nl 'Hoe is het afstuderen geregeld in het hoger onderwijs?'

^{iv} Voor meer detail zie www.expho.nl

^v NVAO, 2011: bijlage 2

kader: beroepshouding of functioneren in de organisatie is daarvan geen onderdeel. Ook is daarin geen plaats voor beoordeling van voor de opleiding specifieke competenties^v.

Hier raken we weer aan de vraag of het beoordelingskader van een hbo-bachelor anders moet zijn dan dat van een wo-bachelor. De eerder geciteerde tekst van de overheid verwijst naar verschillende invullingen van het afstuderen. Ook in de toekomstplannen voor het hoger onderwijs^{vii} blijft het binaire karakter behouden. Dan mag je verwachten dat we een hbo-bachelor beoordelen op de vraag of hij/zij klaar is voor een functie in de beroepspraktijk, dat het functioneren in die beroepspraktijk tijdens het afstuderen een rol speelt in de beoordeling daarvan.

De inrichting van het afstuderen

Tot slot een laatste aspect dat me opviel bij de bestudering van de beoordelingskaders. Dat gaat over de inrichting van het afstuderen. Waar sommige kaders de indruk gaven dat na goedkeuring van de opdracht het eerstvolgende contact met de student bestond uit de afstudeerzitting, was bij andere opleidingen een stevige structurering van het traject te zien. Soms met 'pellingen' en 'passes'. Dat lijkt me absoluut van belang voor de kwaliteit van het afstuderen. Als een student eindigt met een onvoldoende voor de 'vraagstelling' van een onderzoek durf ik de stelling aan dat die student onvoldoende is begeleid. Zo'n defect moet immers vroeg in het traject geconstateerd en verholpen worden. Enkele expliciete 'meetmomenten' maken dat mogelijk.

De praktijk van het beoordelen

Dan een overweging van andere aard. Beoordelen is mensenwerk. Het is mijn eigen ervaring^{viii} dat enerzijds over het grootste deel van de rapporten weinig verschil van mening ontstaat, anderzijds

bij sommige rapporten een aanzienlijk verschil in beoordeling ontstaat. Zo'n verschil is vaak te herleiden naar het bovengenoemde verschil in waardering van de criteria, bijvoorbeeld een student die iets heeft gepresteerd dat inhoudelijk zeer goed is, maar die niet heel gestructureerd heeft gewerkt of het beroerd heeft opgeschreven. Het helpt dan als we de weging van deze aspecten in het kader opnemen. De meeste kaders hanteren bijvoorbeeld het gezonde principe dat geen van de drie genoemde categorieën onvoldoende mag zijn.

Een helder kader verbetert de kwaliteit van het beoordelen, maar maakt het niet triviaal. Goed beoordelen is ook een competentie. Het verdient aanbeveling om hier als docenten individueel maar ook gezamenlijk -als opleidingsteam- aandacht aan te geven. Zo ontstaat een meer uniforme, stabiele beoordeling. Daarbij kan natuurlijk nog verschil van mening ontstaan. Maar die verschillen zijn dan incidenteel, zeker niet structureel.

Tijd voor kwaliteit

Samenvattend kunnen we stellen dat een goed beoordelingskader essentieel is voor de kwaliteit van de beoordeling van het afstuderen. Om tot zo'n kader te komen is een antwoord nodig op vragen over de rol van het afstuderen in uw opleiding, de rol van de beroepspraktijk en over het soort opdracht (onderzoek, ontwerp, ...) en het vereist een adequate inrichting van het afstuderen. Misschien is de tijd rijp om tot enkele meer generieke kaders te komen voor het hoger onderwijs. De NVAO heeft daarvoor een aanzet geleverd. Maar ook met een goed kader is er aandacht nodig voor het beoordelen zelf, een relevante competentie voor individuele docenten en voor onderwijsteams. Met het bovenstaande heb ik een voorzet willen geven voor verbetering van de inrichting en beoordeling van het afstuderen. Ik hoop dat ik tenminste

aanzet tot een kritische reflectie op het afstuderen in de opleidingen. Ik wens u en uw studenten een geslaagd afstuderen toe!

Oproep tot discussie

Er valt over dit onderwerp zeker meer te zeggen. De komende weken spreek ik met enkele hogescholen over hun visie en de te ondernemen acties. Een volgende artikel gaat over de resultaten daarvan. U kunt daaraan bijdragen door te reageren, te discussiëren, voorstellen te doen, materiaal te leveren of vragen te stellen via info@expho.nl of op het Forum van www.expho.nl.

Martin Wiersma
EXPHO - Expertisecentrum Hoger
Onderwijs

EXPHO onderzoekt, informeert, publiceert en adviseert over de actuele thema's in het hoger onderwijs.

^vOverigens geeft de NVAO aan dat de deskundigen in de panels bij Inholland de in het afstudeerwerkstuk getoonde competenties wel in hun beoordeling betrokken hebben.

^{vii}Zie het rapport van de commissie Veerman: *differentiëren in drievoud* (2010)

^{viii}Ervaring met beoordeling van afstuderen als docent, als directeur betrokken bij accreditaties.

